

قطعه‌نامه

"همایش معماری مسجد: گذشته، حال، آینده"

۳-۵ دی ماه ۱۳۷۶، اصفهان

شد. در همایش فوق‌بالغ بر سیصد نفر از اساتید دانشگاه‌ها و حوزه علمیه قم، محققین و همچنین قریب به شصت‌وپنجاه نفر از دانشجویان دانشکده‌های معماری و شهرسازی شرکت فعال داشتند.

پس از طرح مقالات متعدد و جلسات برگزاری بحث آزاداهم نکات و نتایج مطروحه به شرح زیر به عنوان جمع‌بندی قطعه‌نامه همایش مورد تأیید قرار گرفت:

اولین همایش معماری مسجد با مشارکت دانشگاه هنر و سازمان تبلیغات اسلامی، مؤسسه عمران مساجد، سازمان میراث فرهنگی کشور، دفتر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه هنر، سازمان ملی زمین و مسکن و دانشکده‌های معماری و شهرسازی دانشگاه‌های تهران، علم و صنعت، شهیدبهشتی و یزد از تاریخ ۳ الی ۵ دی ماه ۱۳۷۶ در بنای توحیدخانه دانشکده پردیس اصفهان برگزار

۱- مسجد خانه خدا و معماری آن قدسی ترین نوع معماری است. بنابراین شرافت و قداست موضوع به تنهایی خود دلیل کافی برای پرداختن هر چه بیشتر و تأمل و تفحص در این زمینه است.

تذکرات مقام معظم رهبری در خصوص ضرورت احیاء مساجد و حضور مسجد به عنوان کانون عبادی-اجتماعی و همچنین اشاره معظم له به ضرورت شناسایی و ایجاد شهر اسلامی که بی گمان مسجد عنصر اساسی شکل دهنده به آن خواهد بود، نیز مؤید اهمیت موضوع این همایش است.

۲- مسجد تبلور تمدن و فرهنگ اسلامی و آیینه تمام نمای سطح پیشرفت علمی و تخصصی و معرفت دینی هر دوره از این تمدن است و از این رو یکی از معیارهای ارزیابی توان فرهنگی مادر آینده نیز مساجدی خواهد بود که از مابقی جای می ماند. از این رو لازم است این که قریب به دو دهه از انقلاب اسلامی سپری شده، مقدماتی فراهم شود تا مساجدی که در کشور اسلامی ایران ساخته می شود، بیانگر معنویت و دینداری جامعه مسلمان از یک سو و عمق درک علمی و فنی تولیدکنندگان خداپرست آن از سوی دیگر باشد.

۳- نماز راز و نیاز بنده با خدا و در میان عبادات چه بسا پر رمز و رازترین آن هاست. عبادتی که ستون دین است. معماری مسجد نیز خود عبادت است و باید صورتی بیافریند در خور معنایی که در آن متحقق می شود.

۴- ز آن جا که مساجد مصادیق متعالی معماری اسلامی اند، تلاش در زمینه شناخت معماری مساجد وسیله هموار کردن راه برای گسترش معرفت جامعه در زمینه معماری اسلامی به نحو اعم است.

۵- به مصداق آیه شریفه «أَمَا يَعْمَرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ آمِنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ»، معماری مسجد، از یک نظر انعکاس معنویت معمار طراح آن و تخلّق به اخلاق اسلامی مشخصه وی است. دین باوری و دین داری و التزام به تقوی الهی شرط ضروریست که بدون آن تصور موفقیت واقعی معمار در طرح و خلق مسجد ممکن نمی نماید.

۶- مسجد تبلور بینش اسلامی و مکان تلاقی و جمع بین مسایل و مبانی فقهی از سویی و مبانی نظری و عرفانی از سوی دیگر است. علم مسجد سازی از دیرباز هر دو وجه را در خود گرد آورده است و معمار مسلمان امروزین نیز باید با هر دو سویه آشنا باشد.

۷- ثروت گرانیهای به جا مانده از چهارده قرن، تمدن اسلامی، گواه بارز تداوم و حفظ اصول کلی و جوهره معماری این دوره است که از حکمت و فلسفه الهی اسلام مایه می گیرد، ضمن آن که این معنا هرگز صورت یکسانی نمی یابد و هر بار طرحی نو در انداخته می شود. در شرایط کنونی که گستره فعالیتها و نحوه متفاوت آموزش با گذشته و جدایی آموزش عملی و نظری، تدوین اصول راهنما را در دستور کار قرار داده است، نباید این اصول منجر به تعطیل باب خلاقیت و نوآوری در طرح مسجد شود. افزودن به ثروت گذشته و ارایه آثار جدید و متنوع مستلزم ایجاد فضای لازم برای پیدایش معماری و معماران موفق است. هر چند باید مراقب بود که ضرورت نوآوری، بهانه بدعتگذاری و ارایه نمونه هایی نشود که مطلقاً عاری از هر گونه اصالت دینی و تاریخی است.

۸- آثاری که خلق می شود، باید ضمن پاس داشتن و تداوم ارزشها و مفاهیم عمیق اسلامی مستتر در بناهای گذشته، مسایل و شرایط جدید را در نظر بگیرد:

الف- نیازهای علمی و اجتماعی؛

ب- جنبه های فرهنگی منتج از شرایط نوین؛

ج- نحوه بکارگیری مواد و مصالح جدید؛

د- نحوه استفاده از تکنولوژی و فنون نوین در ساختمان مسجد؛

ه- توجه به جنبه های مربوط به پایداری و استحکام بنا در برابر حوادث غیر مترقبه؛

۹- معماری امروز ما خواسته یا ناخواسته تا حدودی تحت فشار جریان های فرهنگی معماری غیر خودی قرار دارد. مصون داشتن سنگر مقدس مساجد از این تهاجم فرهنگی، وظیفه همه اساتید و محققین علاقمند به معماری اسلامی است.

۱۰- در حال حاضر دانش و معرفت ما نسبت به اهمیت معماری مسجد در فرهنگ اسلامی ایران محدود است. تحقیق و تأمل و تضارب افکار و گسترش مطالعات و نشر آثار در این زمینه اقدامی ضروری است. طرح و ایجاد مساجد مطلوب معاصر با کسب این یافته ها ممکن می شود. برای رسیدن به چنین نتایجی، می باید به دور از شتابزدگی و باتأمل و تدبّر، کاری جدی و عمیق را پایه گذاری و تداوم بخشید.

۱۱- مشارکت فعال و همه جانبه ارگان های فرهنگی مختلف و متعدد در برگزاری این همایش، خود گواه درک اهمیت و ضرورت این موضوع و ارتباط آن با زمینه های گوناگون مذهبی، فرهنگی، هنری و اجتماعی در سطح کشور است. این همدلی و ارتباط را به فال نیک گرفته و بر بسط، توسعه و تحکیم آن به ویژه در زمینه های زیر تأکید می ورزیم:

الف - مشارکت بین حوزه های علمیه و دانشگاه ها در فعالیت های آموزشی و پژوهشی در زمینه مفاهیم و مبانی علوم اسلامی مربوط به معماری به طور عام و

معماری مسجد به طور خاص

ب- مشارکت بین سازمان های دولتی، حوزه های علمیه و دانشگاه ها جهت تدوین اصول راهنمای ساخت مسجد در شرایط کنونی.

ج- مشارکت بین سازمان ها و نهادهای اجرایی مسؤول در امر مسجد سازی، جهت روش و ضابطه مند نمودن وضع فعلی احداث مسجد.

د- مشارکت بین سازمان های دولتی و دانشگاه ها با سازمان های غیر دولتی نظیر سازمان نظام مهندسی ساختمان در جهت تبادل نظر و انجام فعالیت های اجرایی و پژوهشی مشترک.

۱۲- مسجد جایگاه تعالی انسان مسلمان و مکان تجمّع و یکدلی امت اسلامی است. بنابراین تداوم مشارکت فعال همه جانبه علمی و عملی مردمی در برنامه ریزی، ساختن، بهسازی و اداره مسجد، امری ضروری و تضمین کننده حیات پویا و ثمربخش این مکان مقدس خواهد بود.

۱۳- برگزاری اولین همایش معماری مسجد، گشودن باب مباحثه و گفتگو میان معماران و محققین در زمینه مسجد و معماری اسلامی از سویی و میان معماران، اساتید و محققین حوزه های علمیه از سوی دیگر بود. فتح این باب، آغاز سخن است و ادامه آن موضوع همایش های بعدی که باید برگزار شوند تا دانش عمیقی از کم و کیف مسایل مربوط به معماری مسجد حاصل آید و منتقل شود. می توان با دعوت از محققین و اندیشمندان کشورهای مسلمان، بعدی عمیقتر به همایش های بعدی داد و مقیاسی منطقه ای بدان بخشید.

۱۴- ضروری است مرکزی مستقل به منظور هدایت پژوهشی در زمینه های مختلف مربوط به معماری مساجد و به عنوان کانونی برای انجام

تحقیقات و انتشار نتایج آن تأسیس گردد. چنین مرکزی می‌تواند پژوهش‌های متعددی را در زمینه‌های گوناگون مربوط به معماری مسجد در گذشته، وضعیت آن در شرایط حاضر و اصول مورد نظر جهت آینده هدایت و سرپرستی کند.

۱۵- به منظور تمرکز بخشیدن به اطلاعات موجود در زمینه‌های مختلف مربوط به معماری مسجد، ایجاد بانک اطلاعاتی در زمینه‌های زیر ضروری است.

- تهیه فهرست معماران مسجد ساز؛

- شناسایی و تهیه فهرستی از مساجد خوب و نمونه از نظر معماری؛

- کتابشناسی مسجد؛

- دایرةالمعارف معماری مسجد؛

- شناسنامه مساجد.

۱۶- به منظور آشنا کردن دانشجویان و جامعه معماری و علمی کشور با تجارب ارزشمند گذشته و نمونه‌های موفق مساجد امروز و گشودن زمینه تبادل و نقد آراء و افکار، انجام فعالیت‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

الف- انتشار کتب، جزوات و رسالات تحقیقی مربوط به مسجد

ب- معرفی و تحلیل طرح‌ها و نقشه‌های مساجد تاریخی؛

ج- معرفی، بررسی و نقد نمونه‌های معاصر؛

د- انجام مسابقات معماری در زمینه طراحی مسجد در سطح دانشجویی و حرفه‌ای؛

ه- تدوین و انتشار اصول و ضوابط راهنمای ساخت مساجد؛

۱۷- لازم است در برنامه‌های آموزشی دانشکده‌های معماری، مباحث مختلف مربوط به معماری مسجد، جایگاه در خور خود را در آموزش‌های نظری و عملی بیابند.

پیش‌بینی تسهیلات ویژه برای دانشجویانی که

موضوعات پایان‌نامه تحصیلی خود را در زمینه طراحی مسجد انتخاب می‌کنند، در تعمیق این مباحث مؤثر خواهد بود.

۱۸- استادکاران سنتی معماری که دانش و معرفت خود را از آموزه‌های انتقال‌یافته سینه به سینه در طی نسل‌های پی در پی کسب کرده‌اند، از توانایی، دانش و بینش ارزشمندی برخوردارند. این دانش و توان باید در کنار آموزه‌های دانشگاهی در طراحی مساجد به کار گرفته شود.

۱۹- باتوجه به چند وجهی بودن امر معماری مسجد، می‌باید علاوه بر اساتید حوزه‌های علمیه، معماران اعم از دانشگاهی و سنتی، بهره‌گیری از دانش پژوهشگران و متخصصین علوم دیگر منجمله علوم اجتماعی (جامعه‌شناسان، مردم‌شناسان، باستان‌شناسان، ...) نیز ملحوظ داشته شود.

۲۰- شهر اسلامی باید در همه فضای خود تمثیل معنویت و روح اسلام باشد. هرچند مسجد به عنوان نماد بینش اسلامی و تمثال انسان کامل مسلمان باید در چنان مکان و موقعیتی در شهر تعریف و تبیین شود که این وجه دینی و عبادی را حفظ و اشاعه دهد. در گذشته موقعیت و ویژگی‌های مسجد برحسب نقش و عملکرد آن در مقیاس کوی، محله و شهر به درستی تعیین می‌شد. در شرایط کنونی تأمل و تعمق در مورد نقش و کارکردهای مختلف مسجد در سلسله مراتب شهری باتوجه به الزامات معنوی آن، امری ضروری و ملازم با معماری آن است.

۲۱- لازم است مساجد موجود در شهرهای گوناگون از نظر تناسب امکانات کالبدی با نیازهای حوزه تحت نفوذ مورد ارزیابی قرار گرفته و نقاط قوت و کاستی‌های احتمالی آن‌ها شناسایی و بارعبایت اصول برای رفع حواجی حاضر مناسب‌سازی شوند.

۲۲- گنجینه‌گرانبهای مساجد به جا مانده از دوران‌های پشکوه تاریخ اسلام، کارگاه آموزشی و کتاب خواندنی همیشگی برای تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان رشته معماری و سایر رشته‌های مرتبط است. احیاء و مناسب‌سازی این مساجد برای نیازهای امروز و فردا نباید منجر به از هم پاشیدگی نظام فضایی و ساختار کالبدی آن‌ها و در نتیجه ناخوانا شدن و از دست رفتن وجه ارزشمند آموزشی و فرهنگی آن‌ها شود.

۲۳- طرح، ساخت، نگهداری و اداره مساجد باید به گونه‌ای باشد که استقلال اقتصادی و استقلال معنوی مساجد حفظ شود.

۲۴- در راستای تداوم فعالیت‌های انجام شده و پی‌گیری اقدامات پیش‌بینی شده در قطعنامه، پیشنهاد می‌شود دبیرخانه دائمی همایش معماری مسجد تشکیل گردد.

